

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

www.tukiliitto.fi

Tuettu päätöksenteko ja erityinen osallisuuden tuki

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, Vammaisoikeuden webinaari
29.4.2025

Tukiliiton oikeuksienvalvonta

- Juristit Tanja Salisma ja Saara Kokko
- Vammaispalvelujen asiantuntija Anne Saarinen
- Valtakunnallinen vaikuttamistyö
- Lakineuvonta:
puh. 040 177 3 771 ma klo 10-14, ti, ke ja to klo 12-15
(tiistain puhelinaika poistuu toistaiseksi 8/2025 alkaen)
lakineuvonta@tukiliitto.fi

Esityksen rakenne

- Uuden vammaispalvelulain tarkoitus ja soveltamisala
- Tuetun päätöksenteon tausta YK:n vammaissopimuksessa:
 - Artikla 12 (yhdenvertaisuus lain edessä) ja sitä koskeva YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean (CPRD-komitea) yleiskommentti nro 1
- Tuettu päätöksenteko ja sen toteuttaminen (VPL 14 ja 15 §:t).
- Erityisen osallisuuden tuen tausta YK:n vammaissopimuksessa:
 - Artiklat 19 (eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä) ja sitä koskeva CRPD-komitean yleiskommentti nro 5
 - CRPD-komitean Suomea vastaan antama langettava ratkaisu (CRPD/C/26/D/46/2018).
- Erityinen osallisuuden tuki ja sen toteuttaminen (VPL 12 ja 13 §:t).
- Havaintoja soveltamisohjeista ja käytännön soveltamistilanteista.

Uuden vammaispalvelulain tarkoitus

1 § Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on:

1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa

sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä;

2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;

3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

Lain tarkoitussäännös ohjaa koko vammaispalveluprosessia

- ”Tarkoitussäännös ohjaa lain toimeenpanoa sekä palveluita koskevien säännösten tulkintaa ja soveltamista myös yksittäisten päätösten tasolla. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lain tarkoitus tulee aina ottaa huomioon palveluiden suunnittelu- ja päätöksentekoprosessissa. Lain tarkoitus ohjaa myös palveluiden tuottamis- ja toteuttamistavan valinnassa.” (HE 191/2022 vp, s. 151)
- Vammaispalvelulain 1 § tulee siis ottaa huomioon:
 - Palvelutarpeen arvioinnissa
 - Asiakassuunnitelman laatimisessa
 - Lainvalinnassa
 - Palveluita sekä niiden tuottamis- ja toteuttamistapaa koskevassa päätöksenteossa.
 - Palveluiden käytännön toteuttamisessa.

2 § Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön

- Tätä lakia sovelletaan erityispalveluiden järjestämiseen niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat **vamman tai sairauden** aiheuttaman **pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän** toimintarajoitteen johdosta **välttämättä** apua tai tukea **tavanomaisessa** elämässä. Tämän lain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön **yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä**. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4 ja 5 §:ssä.
- Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain (1326/2010), ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), varhaiskasvatuslain (540/2018), perusopetuslain (628/1998) tai muun ensisijaisen lain perusteella.
- Ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista voidaan periä maksu siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/1992) säädetään.
- Sen lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 11 §:ssä säädetään maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, 2 momentissa tarkoitetun lain perusteella järjestetyistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista määrättävä maksu on jätettävä määräämättä tai perimättä tai sitä on alennettava, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden yksilöllisen järjestämisen tai vaikeuttaa sitä olennaisesti tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.

Kenelle vammaispalveluita myönnetään?

- **Eri toimintarajoitteet** huomioitu laajasti (fyysinen, kognitiivinen, psyykkinen, sosiaalinen, aisteihin liittyvä).
- Toimintarajoitteen **pitkäaikaisuutta** arvioidaan kuten aiemminkin: pitkäaikaiseksi katsotaan pääsääntöisesti vähintään vuoden kestänyt toimintarajoite. Aikamääre ei ole ehdoton.
- Avun ja tuen **välttämättömyyden** edellytyksen arvioinnissa on otettava huomioon, mitä rajoituksia, esteitä ja avun tai tuen tarpeita toimintarajoite aiheuttaa yksilöllisesti ja millaisia palveluita toiminnon toteuttaminen tällöin edellyttää. Välttämättömyyden arviointiin vaikuttavat myös henkilön ikä, elämäntilanne, perhesuhteet, asuinolosuhteet ja toimintaympäristö.
 - Apu tai tuki on välttämätöntä, jos henkilö ei ilman sitä kykene suoriutumaan kulloinkin kyseessä olevasta toiminnosta tai jos henkilön terveys tai turvallisuus vaarantuu ilman apua tai tukea.
- Avun tai tuen tarpeen tulee ilmetä **tavanomaisessa elämässä**. Edellytyksen sisältöä tulee arvioida suhteessa lain tarkoituspykälään. Yhteiskunnassa hyväksytyt arvot ja toimintatavat määrittävät yhdessä yhdenvertaisuuden, itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumisen tavoitteen kanssa tavanomaisen elämän sisältöä.
 - Tavanomaisen elämän käsitettä on arvioitava laaja-alaisesti, jotta se kattaa ihmisten monimuotoiset elämäntilanteet ja yksilölliset tarpeet ja jotta palvelupäätökset vastaavat lain tarkoitusta.

Yleisten palveluiden ensisijaisuus

- VPL:n mukaisia palveluita järjestetään, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta **sopivia ja riittäviä**.
- SHL 4 §:n mukaan asiakkaan edun arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri ratkaisut parhaiten turvaavat mm. asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin, asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen.
- Asiakkaan edun arviointiin ei jatkossa vaikuta se, onko palvelu maksullinen vai maksuton.
- Palvelujen saatavuus ei perustelujen mukaan ohjaa lain valintaa, vaan se, millainen oikeus palvelun saamiseen henkilöllä yleis- tai erityislain mukaan on. (StVM 28/2024 vp, s. 6)
- Soveltamisalapykälän perustelut korostavat hyvinvointialueiden velvollisuutta varata yleislainsäädännön mukaisiin palveluihin riittävästi määrärahoja. Toisaalta perusteluissa todetaan, että hyvinvointialueet vastaavat viime kädessä perustuslain 19 §:n 3 momenttiin perustuen siitä, että asiakkaat saavat riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. (StVM 28/2024 vp, s. 6)
- Lainvalintaratkaisuihin huomioitava myös muun muassa vammaispalvelulain tarkoitus (1 §) sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimuksen velvoitteet.
- → **Tuetun päätöksenteon tai erityisen osallisuuden tuen** tarpeisiin ei lähtökohtaisesti voida vastata yleislainsäädännön nojalla, koska sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) ei ole tällaisia palveluita.

Tuettu päätöksenteko

YK:n vammaisyleissopimuksen 12 artikla: Yhdenvertaisuus lain edessä

- 1. Sopimuspuolet vahvistavat, että vammaisilla henkilöillä on oikeus tulla tunnustetuiksi henkilöiksi lain edessä kaikkialla.
- 2. Sopimuspuolet tunnustavat, että vammaiset henkilöt ovat oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänaloilla.
- 3. Sopimuspuolet **toteuttavat asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisten henkilöiden saataville tuen, jota he mahdollisesti tarvitsevat oikeudellista kelpoisuuttaan käyttäessään.**
- 4. Sopimuspuolet varmistavat, että kaikki oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvät toimet antavat asianmukaiset ja tehokkaat takeet, joilla estetään väärinkäytökset ihmisoikeuksia koskevan kansainvälisen oikeuden mukaisesti. - -
- 5. Jollei tämän artiklan määräyksistä muuta johdu, sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset ja tehokkaat toimet varmistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden omistaa tai periä omaisuutta, hoitaa taloudellisia asioitaan ja saada yhdenvertaisesti pankkilainoja, kiinnityksiä ja muita luottoja sekä varmistavat, ettei vammaisilta henkilöiltä mielivaltaisesti riistetä heidän omaisuuttaan.

CRPD-komitean yleiskommentti nro 1: Yhdenvertaisuus lain edessä

- Oikeudellinen kelpoisuus ja psyykkinen toimintakyky erotettava toisistaan: kaikki vammaiset henkilöt ovat oikeudellisesti kelpoisia, psyykkinen toimintakyky, ml. päätöksentekokyky voi vaihdella henkilöstä ja tilanteesta toiseen esimerkiksi ympäristöön liittyvien tai sosiaalisten seikkojen perusteella. ([CRPD/C/GC/1](#), kohta 13)
- Oletettuja tai todellisia psyykkisen toimintakyvyn puutteita ei saa käyttää perusteena oikeudellisen kelpoisuuden kieltämiselle. (13)
- Sopimuspuolten on pidättäydyttävä epäämästä vammaisilta henkilöiltä heidän oikeudellista kelpoisuuttaan ja annettava heille sen sijaan tarvittavaa tukea, jotta he voivat tehdä päätöksiä, joilla on oikeusvaikutus. (16)
- Ihmisoikeusperustainen lähestymistapa vammaisuuteen merkitsee siirtymistä puolesta päättämiseen perustuvasta mallista tuetun päätöksenteon malliin. (3)

CRPD-komitean yleiskommentti nro 1: Yhdenvertaisuus lain edessä

- Sopimuspuolten on ”tarkasteltava uudelleen holhous- ja edunvalvontaa koskevia säädöksiään sekä toteutettava toimia laatiakseen säädöksiä ja politiikkaa, jossa puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät korvataan tuetulla päätöksenteolla, jossa kunnioitetaan henkilön itsemääräämisoikeutta, tahtoa ja mieltymyksiä. (26)
- ”Tuki” on laaja käsite, joka kattaa epäviralliset ja viralliset sekä erilaiset ja eriasteiset tukijärjestelyt. Vammaiset henkilöt voivat esimerkiksi valita yhden tai useamman luotetun tukihenkilön auttamaan heitä oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisessä tietynlaisten päätösten yhteydessä tai voivat pyytää muunlaista tukea, kuten vertaistukea, asioiden ajamisen tukea (mukaan lukien tuki itsensä edustamiseen) tai kommunikointiapua. (17)
- Tukea oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen olisi annettava yhteisöperustaisen lähestymistavan mukaisesti. Sopimuspuolten on tunnustettava, että yhteisöt ovat voimavara ja kumppaneita sen opettelemisessa, millaista tukea oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisessä tarvitaan, ja eri tukivaihtoehtojen tekemisessä tunnetuiksi. Sopimuspuolten on tunnustettava vammaisten henkilöiden sosiaalisten verkostojen ja luontaisesti esiintyvän yhteisön tuen (kuten ystävien, perheiden ja koulujen tuen) keskeinen asema tuetussa päätöksenteossa. (45)

Oikeus tuettuun päätöksentekoon VPL:n mukaan (14 §) 1/2

- Vammaisella henkilöllä on oikeus saada **erillisenä palveluna toteutettavaa tuettua päätöksentekoa**, jos hän tarvitsee tukea voidakseen tehdä omaa elämäänsä koskevia merkittäviä, muita kuin jokapäiväiseen elämään kuuluvia, päätöksiä.
- Lain esitöiden (HE 191/2022 vp, s. 197) mukaan merkittävää päätöksentekoa saattaa liittyä esimerkiksi seuraaviin tilanteisiin:
 - Oma tai läheisen vakava sairastuminen
 - Taitekohdat, kuten koulun alkaminen taikka opiskelu- tai työpaikan valinta
 - Suuret muutokset perheessä tai muutto pois lapsuudenkodista tai toiselle paikkakunnalle.
 - Eturistiriitatilanne vammaisen henkilön ja hänen läheistensä tai hänen kanssaan työskentelevien henkilöiden kanssa.
 - Päätökset, jotka liittyvät vammaisen henkilön itsenäistymiseen suhteessa läheisiin henkilöihin.
- **Vammaisen henkilön oma näkemys** tulee huomioida, kun arvioidaan päätöksen merkittävyyttä.

Oikeus tuettuun päätöksentekoon VPL:n mukaan (14 §) 2/2

- **Muissa kuin merkittävässä päätöksentekotilanteissa** vammaisen henkilön päätöksentekoa tuetaan osana muita palveluita silloin, kun se soveltuu palvelun luonteeseen (vrt. CRPD-komitean yleiskommentti nro 1: ”luontaisesti esiintyvän yhteisön tuen keskeinen asema tuetussa päätöksenteossa”).
- **AOA 27.2.2024 Dnro 1208/2023:** Osana vammaisten asumispalvelujen tavanomaista arkea tämä (vammaissopimuksen 12 artikla) voi tarkoittaa esimerkiksi vammaisen henkilön tukemista asioiden ymmärtämisessä, oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa sekä päätösten seurausten arvioimisessa ja päätösten toteuttamisessa.

Tuetun päätöksenteon tarkoitus ja sisältö (14 §)

- Tuetun päätöksenteon palvelun tarkoituksena on tukea vammaista henkilöä siten, että hän **voi tehdä ja toteuttaa itse omaa elämäänsä koskevia päätöksiä**.
- Tuettu päätöksenteko **sisältää päätöksentekoprosessissa tarvittavan tuen**:
 - Tiedon hankkimisessa, asioiden ymmärtämisessä, päätös- tai toimintavaihtoehtojen ja niiden vaikutusten arvioimisessa, oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa, päätösten tekemisessä ja toteuttamisessa sekä muissa vastaavissa toiminnoissa.
- **Tukihenkilö ei saa ottaa kantaa asioihin tai päättää** asioita vammaisen henkilön puolesta.
- Jos vammaisen henkilö on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka eivät muuten tule asianmukaisesti hoidettua, hänelle on haettava holhoustoimilaissa tarkoitettu edunvalvoja.
- Palvelun tarkoitus ja sisältö koskevat sekä erillisenä palveluna toteutettavaa että muun palvelun osana annettavaa tuettua päätöksentekoa.

Tuetun päätöksenteon toteuttaminen (15 §)

- Tuetun päätöksenteon tarve arvioitava yhdessä vammaisen henkilön ja tarvittaessa hänen läheistensä kanssa sekä kirjattava asiakassuunnitelmaan.
 - Tämä koskee myös osana muita palveluita annettavaa tuettua päätöksentekoa.
- Erillisenä palveluna toteutettavan tuetun päätöksenteon sisältö, määrä ja toteutustapa on kirjattava päätökseen.
- Tukihenkilölle ei ole säädetty ammatillisia kelpoisuusvaatimuksia, mutta asiakkaan palvelukokonaisuudesta vastavan sosiaalihuollon ammattihenkilön varmistettava, että tukihenkilö:
 - Ymmärtää tuetun päätöksenteon tarkoituksen
 - Omaa riittävän osaamisen vammaisen henkilön tarpeisiin nähden
 - On riippumaton suhteessa päätöksenteon kohteena olevaan asiaan.
 - Tukiliiton tuottama tukijan verkkokurssi: <https://www.hyvakysymys.fi/kurssi/tuettu-paatoksenteke-tukijan-verkkokurssi/>.
- Vammaisen henkilön on mahdollisuuksien mukaan voitava osallistua tukihenkilön valintaan.

Tuettu päätöksenteko vs. edunvalvonta

- Palvelun myöntämisen edellytyksenä on, että vammaisen henkilön tulee olla tuen tarpeessa voidakseen tehdä omaa elämäänsä koskevia merkittäviä, muita kuin jokapäiväiseen elämään kuuluvia päätöksiä.
- Mikäli henkilölle on määrätty edunvalvoja (ainakin laajennettu edunvalvonta), tämä voi merkitä sitä, ettei tarvetta tuetun päätöksenteon palvelulle ole.
- Se, että henkilölle on määrätty edunvalvoja, ei kuitenkaan ole este tuetun päätöksenteon myöntämiselle.
- Edunvalvojan toimivalta on rinnakkainen päämiehen kanssa: holhoustoimilain mukaan edunvalvojan määrääminen ei estä päämiestä itse vallitsemasta omaisuuttaan tai tekemästä oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä. (14 §)
- Ennen kuin edunvalvoja tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on tiedusteltava päämiehensä mielipidettä, jos asiaa on tämän kannalta pidettävä tärkeänä ja kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. (43.1 §)
- → Päätöksenteon tukea voi tarvita myös, jotta vammaisen henkilö voi ilmaista mielipiteitään ja yhteistoiminnassa edunvalvojan kanssa tehdä päätöksiä.

VPL:n mukainen tuettu päätöksenteko YK:n vammaisyleissopimuksen näkökulmasta

- YK:n vammaisyleissopimuksen 12 artikla sitä koskevan yleiskommentin kanssa tulkittuna edellyttää, että sopimuspuolet tarkastelevat uudelleen holhousta ja edunvalvontaa koskevia säädöksiään sekä toteutettava toimia laatiakseen säädöksiä ja politiikkaa, jossa puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät korvataan tuetulla päätöksenteolla.
- Vammaispalvelulain mukaisen tuetun päätöksenteon palvelun käyttöala on verrattain kapea.
- Olennaista, miten tuettu päätöksenteko toteutuu osana muita palveluita.
- → Soveltamiskäytännöt näyttävät, miten tehokkaasti oikeutta tuettuun päätöksentekoon voidaan VPL:n avulla panna täytäntöön.
- → Soveltamisohjeet herättäneet jonkin verran huolta: esim. Pirhan VPL:n uusia palveluita koskevassa ohjeessa edellytyksenä tuetun päätöksenteon saamiselle ”vammaisella henkilöllä tulee olla riittävästi kykyä päätöksentekoon ja oman mielipiteen ilmaisemiseen.” [Pirkanmaan hyvinvointialue 10.3.2025](#)

Erityinen osallisuuden tuki

YK:n vammaisyleissopimuksen 19 artikla: Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

- Tämän yleissopimuksen sopimuspuolet tunnustavat kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet tehdäkseen vammaisille henkilöille helpommaksi nauttia tästä oikeudesta täysimääräisesti sekä helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön, muun muassa varmistamalla, että:
 - a) vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä;
 - **b) vammaisten henkilöiden saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä;**
 - c) koko väestölle tarkoitettut yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan.

CRPD-komitean yleiskommentti nro 5:

Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

- Osallisuus yhteisössä tarkoittaa täysipainoista sosiaalista elämää ja pääsyä koko väestölle suunnattuihin palveluihin sekä vammaisille henkilöille tarkoitettuihin erityispalveluihin, jotka mahdollistavat heidän täysimääräisen osallisuutensa ja osallistumisensa kaikkeen sosiaaliseen elämään. (CRPD/C/CG/5, kohta 16 b)
- Erilaisten yksilöllisten tukipalveluiden saatavuus on monelle vammaiselle henkilölle edellytys sille, että hän voi elää itsenäisesti yhteisössä. Vammaisilla henkilöillä on oikeus valita palvelut ja palveluntuottajat yksilöllisten tarpeidensa ja mieltymystensä mukaisesti, ja yksilöllisen tuen tulisi olla riittävän joustavaa, jotta se voisi mukautua “käyttäjän” tarpeisiin, eikä päinvastoin. (28)
- Kaikkien tukipalveluiden tulee olla suunniteltu tukemaan asumista yhteisössä sekä estämään eristämistä ja erottelua muista ihmisistä, ja niiden on tosiasiaassa oltava sopivia näihin tarkoituksiin. (30)
- Kaikki tukipalvelut tulee suunnitella ja tuottaa tavalla, joka tukee säännöksen perimmäistä tarkoitusta: täysimääräistä, yksilöllistä, itse valittua ja todellista osallisuutta ja osallistumista sekä itsenäistä elämistä. (31)

CRPD-komitean Suomea vastaan antama langettava ratkaisu (CRPD/C/26/D/46/2018)

- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea katsoi 7.4.2022 antamassaan Suomea koskevassa langettavassa ratkaisussa, että Suomi oli rikkonut YK:n vammaissopimuksen 5 (tasa-arvo ja yhdenvertaisuus) ja 19 artikloja, kun se ei puuttuviin voimavaroihin vedoten ollut järjestänyt kehitysvammaiselle valittajalle itsenäisen elämisen mahdollistavaa asumisen tukea henkilökohtaisen avun tai muun vastaavan palvelun avulla; ks. myös täältä sivuiltamme: www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/oppaat-ja-materiaalit/lakimies-vastaa/lakimies-vastaa-onko-henkilokohtaisen-avun-voimavararajaus-ykn-vammaissopimuksen-vastainen/
 - Komitea totesi, että henkilökohtaisen voimavaraedellytyksen syrjimätön soveltaminen edellyttää, että henkilö voi ilmaista tahtoaan henkilökohtaisen avun sisällöstä tuetusti. (9.7, 9.8, 16 b)
 - Komitea totesi myös, että vaikka tukipalveluiden nimet, tyypit ja lajit voivat vaihdella, kaikkien tukipalvelujen tulee olla suunniteltu tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä sekä olla tosiasiaassa soveltuvia tähän tarkoitukseen. (9.2)
- Komitean ratkaisusta on luettavissa, että myös kaikkein vaikeammin kehitysvammaisille ihmisille on oltava tarjolla itsenäisen elämisen mahdollistavia tukipalveluita, joskaan ei kaikissa tilanteissa välttämättä henkilökohtaista apua. Erityisen osallisuuden tuen lisäksi "voimavarattomille" on siten oltava tarvittaessa tarjolla myös esim. itsenäisen asumisen yhdenvertaisesti mahdollistavia palveluita.

Erityinen osallisuuden tuki (12 §)

- Erityisen osallisuuden tuen tarkoituksena on turvata osallisuus ja osallistuminen myös silloin, jos vammaisen henkilö ei pysty tuettunakaan muodostamaan ja ilmaisemaan tahtoaan avun sisällöstä tai henkilökohtainen apu ei ole sopiva palvelu. --> Palvelu toteuttaa yhdenvertaisuutta (myös vammaisten henkilöiden kesken) sekä vammaisen henkilön osallisuutta ja aktiivista toimijuutta ja siten YK:n vammaissopimusta.
 - Palvelun saanti ei siis edellytä minkäänlaista kykyä muodostaa tai ilmaista omaa tahtoa.
- Vammaisella henkilöllä on oikeus saada erityistä osallisuuden tukea, jos hän tarvitsee yksilöllisesti toteutettua toisen henkilön tukea voidakseen
 - päästä vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa tai
 - osallistua vapaa-ajan toimintaan sekä
 - ollakseen osallisena vuorovaikutuksen tai vapaa-ajan tilanteissa.
- Erityiseen osallisuuden tukeen on oikeus vammaisen henkilön asumismuodosta riippumatta.
 - Tarkoitettu ensisijaisesti kodin ulkopuolelle, mutta jos vammaisen henkilö haluaa viettää aikaa kotona tai hänen ei ole vammasta tai sairaudesta johtuvasta syystä hyvä lähteä muualle, palvelua tulee myöntää myös omaan kotiin.

Ohjaus erityisessä osallisuuden tuessa

- Erityinen osallisuuden tuki sisältää vammaisen henkilön tarvitseman vahvankin ohjauksen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja mielekkään vapaa-ajan toiminnan löytämisessä ja toteuttamisessa.
 - Tuen antaja ohjaa toimintaa vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaan; vrt. henkilökohtaisessa avussa sitä, mitä tehdään, ohjaa vammaisen henkilö.
- HUOM. Asiakas saa edelleen myös henkilökohtaista apua toteutettaessa tarvita ohjausta, kun voimavararajaus kuitenkin täyttyy, eli ohjauksen tarve ei johda siihen, että ohjausta häntä avustettaessa tarvitsevalle asiakkaalle (kehitysvammaisten ihmisten lisäksi sitä tarvitsevat usein esim. autistit ja varsinkin pienemmät lapset vamman laadusta riippumatta) tulisi aina myöntää erityistä osallisuuden tukea henkilökohtaisen avun sijasta.
- Erityinen osallisuuden tuki on tarkoitettu suppealle joukolle vammaisia henkilöitä, joiden osallisuuden toteutuminen ja tukeminen on erityisen haastavaa. Usein kyseessä ovat henkilöt, joilla on kommunikaation ja vuorovaikutuksen ongelmia ja käyttäytymisen haasteita.

Erityisen osallisuuden tuki käytännössä

- Erityisellä osallisuuden tuella voidaan auttaa vammaista henkilöä pääsemään vuorovaikutukseen läheistensä kanssa sekä myös luomaan laajemmin ihmissuhteita ja syventämään suhteita hänelle läheisiin ihmisiin.
 - Tuki voi esimerkiksi olla yhteisen vuorovaikutuksen tukemista silloin, kun vammaisen henkilön kommunikointikeinot ovat vähäiset tai hän tarvitsee tukea kommunikointi- tai yhteydenpitovälineiden käyttämisessä.
- Erityinen osallisuuden tuki voi olla myös vammaiselle henkilölle merkityksellisen tekemisen tukemista. Vapaa-ajan toiminta voi tarkoittaa esimerkiksi harrastamista, tapahtumissa käymistä tai muuta vastaavaa tekemistä.
- Olennaista palvelussa on, että osallistumisen lisäksi tuetaan vammaisen henkilön osallisuutta ja toimijuutta näissä tilanteissa.
- Tukea antava henkilö toimii vammaisen henkilön aktiivisen osallisuuden mahdollistajana. Tarkoitus on, että tukea antava henkilö löytää keinoja sopeuttaa ja mukauttaa ympäristöä, toimintaa tai tekemistä sopivaksi vammaiselle henkilölle.
 - Kyse voi olla esimerkiksi keinoista, joilla henkilölle mieluisaa tekemistä tuodaan hänelle sopivaan paikkaan.
 - Vuorovaikutustilanteissa tukea antava henkilö voi varmistaa, että vammaisen henkilö saa ilmaistua itseään ja toiveitaan esimerkiksi siitä, mitä hän haluaa tehdä ja mistä hän pitää.

Erityisen osallisuuden tuen määrä

- Erityistä osallisuuden tukea on myönnettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jos vammaisen henkilö ei hae pienempää määrää.
 - Minimituntimäärä muuttui vielä lain eduskuntakäsittelyssä 20:sta 30:een tuntiin kuukaudessa yhdenvertaisuuden varmistamiseksi (ks. StVM 52/2022 vp).
 - Minimituntimääräsääntely tulee voimaan portaittain: vähintään 10 h/kk 1.1.2025, 20 h/kk 1.1.2026 ja 30 h/kk 1.1.2027 alkaen.
 - Mahdollisesti minimiin verrattuna tarvittava lisätuntimäärä arvioitava aina vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja muun palvelukokonaisuuden perusteella.
 - Vrt. henkilökohtaisen avun "jollei pienempi määrä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avun tarvetta" --> Yhdenvertaisuus ja uuden VPL:n perustelut huomioiden kynnys myöntää pienempi määrä henkilökohtaista apua, kun sitä on haettu 30 h/kk, tulee olla korkealla: "Jos vammaisen henkilö ei itse haluaisi eikä tosiasiallisesti tarvitsisi henkilökohtaista apua säännöksen mukaista minimimäärää, voitaisiin hänelle myöntää tätä pienempi tuntimäärä." (HE 191/2022 vp) + pienemmän määrän perustelu asiakassuunnitelmassa ja päätöksessä.

Erityisen osallisuuden tuen toteutus (13 §)

- Tuen antajana on ensisijaisesti sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö tai muun soveltuvan tutkinnon suorittanut TAI toissijaisesti muuten osaamisensa puolesta tehtävään soveltuva henkilö, joka pystyy vastaamaan vammaisen henkilön tarpeisiin.
 - Voidaan tarvita erityistä osaamista esim. kommunikaatiokeinoista. Koulutuksen lisäksi riittävää osaamista voi antaa esim. käytännön työssä vammaisten parissa toimimisesta hankittu kokemus.
 - Otettava huomioon myös vammaisen henkilön turvallisuus ja haavoittuva asema.
- Vammaisen henkilön omaa tahtoa ja toivomuksia selvitettävä niin tarkkaan kuin mahdollista tarvittaessa läheisten kanssa. Tuen antaja voi silti ehdottaa tekemisiä tai päättää kokeiltavasta toiminnasta, jotta syntyisi kokemuksia mieluisasta tekemisestä.
- Tuen sisällöstä, määrästä ja toteutustavasta päätettäessä lähtökohtana on asiakassuunnitelmaan kirjattu yksilöllinen tarve.
 - Huomioitava esim. kommunikointikyky ja kommunikaation apuvälineiden käyttö: "erityisen osallisuuden tuen määrää on lisättävä silloin, kun vuorovaikutuksen haasteet ovat suuremmat" ja "osallisuuden tukea on myönnettävä niin paljon, että vammaisen henkilö voi todellisuudessa hyötyä palvelusta" (HE 191/2022 vp).
 - Huomioon myös muut palvelukokonaisuuteen kuuluvat palvelut.
- Muiden palvelujen saaminen ei ole este saada erityistä osallisuuden tukea, pl. henkilökohtainen apu.

Henkilökohtainen apu vs. erityinen osallisuuden tuki

- Vapaa-ajan avun osalta "saman kolikon eri puolet": ne, jotka eivät täytä voimavararajausta, eivät enää jää vaille tarvitsemaansa vapaa-ajan apua vaan ovat oikeutettuja erityiseen osallisuuden tukeen.
 - Muihin henkilökohtaisen avun käyttötarkoituksiin erityinen osallisuuden tuki ei vastaa.
- Asiakas voi täyttää kummankin palvelun myöntämisedellytykset, ja hän valitsee itse, kumpaa haluaa hakea – molempia ei voi saada samaan aikaan.
- Erityinen osallisuuden tuki EI ole "kehitysvammaisten ihmisten ja lasten henkilökohtaista apua", vaan suuri valtaosa heistä on jatkossakin voimavaraedellytyksen täyttäessään oikeutettuja henkilökohtaiseen apuun.
 - Voimavarakynnys on matala ja sen osalta saa johtoa nykyisestä oikeuskäytännöstä: tiivistettynä "kyettävä jollain tavalla ja tarpeen mukaisesti tuettuna etukäteen ilmaisemaan, mitä haluaa avustettuna tehdä"; ei edellytä puhetta vaan tahtonsa voi kommunikoida myös vaikkapa ilmein ja elein tai kuvien avulla, eikä sen tarvitse tapahtua reaaliaikaisesti, vaan tahdon ilmaisutilanteesta voidaan esim. kuvata video näytettäväksi viranhaltijoille.
 - Runsaskaan tarve esim. ohjaukselle ja/tai valvonnalle avustamista toteutettaessa ei nykyiseen oikeuskäytäntöön peilaten tarkoita sitä, että asiakkaalle ei tulisi myöntää henkilökohtaista apua, vaan määräävää on, täyttyvätkö voimavaraedellytykset ja muut henkilökohtaisen avun myöntämisedellytykset.

Erityinen osallisuuden tuki ja tuettu päätöksenteko – huomioita soveltamisohjeista

- Vain kourallinen (<5) näitä palveluita koskevia soveltamisohjeita tai ohjeluonnoksia valmiina / saatavilla.
- Hyväksytytkään soveltamisohjeet eivät aina ole helposti löydettävissä.
- Osalla hyvinvointialueista ei ole sivuillaan edes yleisen tason tietoa tuetusta päätöksenteosta ja erityisestä osallisuuden tuesta.

Uusia palveluita koskevat soveltamisohjeet

Soveltamisohjeet: tuettu päätöksenteko

Kehuja

- Pykälätekstin ja lain esitöiden mukaileminen palvelukuvauksissa.
- Maininnat siitä, että tuetun päätöksenteon tarve kirjataan asiakassuunnitelmaan (vrt. valtakunnallisessa asiakirjarakenteessa vammaispalvelujen asiakassuunnitelmaan ohjataan kirjaamaan ”tiedot asiakkaan samasta tuesta mielipiteen muodostamisessa ja valintojen ja päätösten tekemisessä”).

Kritiikkiä

- Lakiin perustumattomat kriteerit: ”vammaisella henkilöllä tulee olla riittävästi kykyä päätöksentekoon ja oman mielipiteen ilmaisemiseen”.
- Ohjeissa ei juurikaan tarkastella tuettua päätöksentekoa osana muita palveluita, kuten asumisen tukea: ”sisältyy toimintatapana vammaispalvelulain perusteella järjestettäviin palveluihin, jos se soveltuu palvelun luonteeseen.”
- Ei pääsääntöisesti kuvata, millainen päätös palvelusta tehdään.
- Toisaalta kategoriset rajaukset: ”palvelu on aina määräaikainen” → Miten mahdollistaa sujuvan yhteistyön vammaisen henkilön ja tukihenkilön välillä?

Soveltamisohjeet: erityinen osallisuuden tuki

Kehuja

- Pykälätekstin ja lain esitöiden mukaileminen palvelukuvauksissa.
- Rajapinta asumiseen: "[e]rityistä osallisuuden tukea voi saada itsenäisesti asuva, lapsuuden perheessä asuva, perhehoidossa asuva tai ryhmämuotoisessa asumisessa asuva henkilö."
- Palvelun sisällön konkreettinen kuvaaminen: "tukea antava henkilö löytää keinoja sopeuttaa ja mukauttaa ympäristöä, toimintaa tai tekemistä sopivaksi vammaiselle henkilölle. Vuorovaikutustilanteissa tukea antava henkilö varmistaa, että vammaisen henkilö saa ilmaistua itseään ja toiveitaan esimerkiksi siitä, mitä hän haluaa tehdä ja mistä hän pitää."

Kritiikkiä

- Rajapinta henkilökohtaiseen apuun epäselvä: joistakin ohjeista luettavissa, että kun asiakas tarvitsee ohjausta tai asiakkaalla on esimerkiksi käyttäytymisen haasteita, myönnetään erityistä osallisuuden tukea (vrt. HE 191/2022 vp, s. 188: "henkilökohtaista apua on mahdollista saada myöntämisedellytysten täytyessä myös silloin, kun sitä tarvitaan valvontaa varten erilaisissa tilanteissa.").
- Rajapinta asumiseen: asumisen palveluiden piirissä asuminen ei ole este myöntää erityistä osallisuuden tukea, ja erityistä osallisuuden tukea voidaan myöntää myös asumisyksikössä tapahtuvaan toimintaan.
- Rajoitustoimenpiteiden tarve ei ole lainmukainen peruste olla myöntämättä erityistä osallisuuden tukea
- Vähimmäistuntimäärien kuvaaminen: "tuntimäärä on 30 h/kk 1.1.2027 lukien." → VÄHINTÄÄN

Soveltamisohjeet: yhteenveto ja kehitysehdotukset

- Tuettua päätöksentekoa ja erityistä osallisuuden tukea tulee kuvata hyvinvointialueen sivuilla yleisluonteisesti esim. viittaamalla Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen Vammaispalvelujen käsikirjaan.
- Jos soveltamisohjeet ovat valmiina, niiden tulee olla selkeästi saatavilla hyvinvointialueen vammaispalveluita koskevalla sivulla.
- Soveltamisohjeissa tulee pysyä pykälä- ja perusteluteksteissä ja niitä täydentävissä (EI KUITENKAAN RAJAAVISSA) esim. toteutuskäytäntöjä koskevissa linjauksissa: ei ylimääräisiä kriteerejä.
- Viittaaminen YK:n vammaissopimukseen: esim. tuettu päätöksenteko → YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1

Havaintoja tuetusta päätöksenteosta

- Tuetun päätöksenteon palvelun on arveltu joissain asiantuntijanäkemyksissä jäävän mahdollisesti lain kuolleeksi kirjaimeksi
→ kuitenkin tuettua päätöksentekoa toteutettava aina osana muita palveluita, kun se sopii palvelun luonteeseen, tämä tärkeää pitää mielessä / keskustelussa.
- Mikä / mitkä toteuttamistavat soveltuvat: palveluseteli?
- Kilpailuttaminen?
- Miten myönnetään: yksittäinen määräaikainen ns. ad hoc -päätös, vrt. pidempiaikainen päätös, jonka kontekstissa palvelua järjestetään tarpeen mukaan. Vrt. EHO:t ja loma-ajan hoito.
- Tietoon tulleita esimerkkejä: aikuisen kehitysvammaisen hlö:n asuminen tai vierailut eronneiden vanhempien kodeissa, lääkityksen käyttö, useimmin osana muita palveluja.

Havaintoja erityisestä osallisuuden tuesta

- Erityisen osallisuuden tuen tuntimääristä (vaikuttaa myönnettävän max. 10 h, vaihdettu HA-palvelu 30h/kk 10 h/kk:een erityistä osallisuuden tukea, vaikka HA:n uuden lain mukainen voimavarakynnys on jopa hieman madaltunut).
- Voiko saada vapaa-ajalle, esim. lomamatkalle?
- Voiko järjestää työnantajamallilla?
- Voiko läheinen olla toteuttajana?
- Avustaja rippikouluun?
- Toteuttamistavat?
- Kilpailuttaminen?

Lisätietoa ja tulevia tapahtumia

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Vammaispalvelujen käsikirja: <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja>.
- Tukiliiton Tuki ja neuvot -sivusto: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/>.
- Tukiliiton tuottama tukijan verkkokurssi: <https://www.hyvakysymys.fi/kurssi/tuettu-paatöksenteko-tukijan-verkkokurssi/>.
- Seuraava Vammaisoikeuden webinaari 3.6. Yleisiä vai erityisiä palveluita? Lainvalinta vammaisten ihmisten palveluissa. Ilmoittaudu: [Tukiliiton tapahtumakalenteri. Vammaisoikeuden webinaari 3.6.25](#)

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

www.tukiliitto.fi

